

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

در زمینه حقوق بین‌الملل اقتصادی و حقوق تجارت بین‌الملل، تهران: نشر حقوق اساسی، ۱۳۷۱.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

۱۳۷۱، تهران: نشر حقوق اساسی.

سازمان تجارت جهانی و توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

۱۳۷۱

سرشناسه: شیرمحمدی، علیرضا، ۱۳۴۷.

عنوان و نام پدیدآور: سازمان تجارت جهانی و توسعه حقوقی بین الملل اقتصادی/ دکتر علیرضا شیرمحمدی.

مشخصات نشر: ایلام: هاوار، ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۳۸۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۷۳-۸۱-۷

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: حقوق بین الملل - جنبه های اقتصادی

موضوع: International law - Economic aspects

موضوع: سازمان تجارت

موضوع: World Trade Organization

موضوع: حقوق تجارت

موضوع: Commercial law

رده بندی کنگره: KZ۱۲۵۲

رده بندی دیویی: ۳۴۱

شماره کتابشناسی ملی: ۵۹۶۶۹۴۹

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

سازمان تجارت جهانی و توسعه حقوقی بین الملل اقتصادی

مؤلف	دکتر علی رضا شیرمحمدی
سال چاپ اول	۱۳۹۸
شمارگان	۱۰۰۰
ناشر	هاوار
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۴۷۳-۸۱-۷
حروف چینی و صفحه آرایی	سجاد حاتمی
طراح جلد	لیلی دهبالایی
قیمت	۵۰۰۰۰ تومان
آدرس ناشر: ایلام، چالیمار، بلوار نماز	تلفن: ۰۹۱۸۸۴۰۶۶۳۰
ناشر برگزیده استان در سال های ۹۶، ۹۷ و ۹۸	

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۳
پیشگفتار.....	۱۹

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱: تاریخچه و چگونگی شکل‌گیری سازمان تجارت جهانی.....	۲۹
۱-۱-۱: گات و چگونگی تشکیل آن.....	۳۰
۱-۱-۲: مذاکرات دور اروگوئه و مقدمات تشکیل سازمان تجارت جهانی.....	۳۱
۲-۱: اهداف، اصول و وظایف سازمان تجارت جهانی.....	۳۳
۱-۲-۱: اهداف سازمان تجارت جهانی.....	۳۴
۲-۲-۱: اصول سازمان تجارت جهانی.....	۳۶
۱-۲-۲-۱: اصل عدم تبعیض.....	۳۶
۲-۲-۲-۱: اصل رفتارهای ویژه و متفاوت.....	۳۷
۳-۲-۲-۱: اصل شفاف‌سازی.....	۳۹
۴-۲-۲-۱: اصل ممنوعیت استفاده از محدودیت‌های غیرتعرفه‌ای.....	۴۲
۵-۲-۲-۱: اصل اقدام علیه قیمت شکنی (اصل ضد دامپینگ).....	۴۲
۶-۲-۲-۱: اصل ممنوعیت عمومی محدودیت‌های مقداری.....	۴۳

- ۳-۲-۱: وظایف سازمان تجارت جهانی ۴۴
- ۳-۱: ساختار و روش تصمیم‌گیری در سازمان تجارت جهانی ۴۷
- ۱-۳-۱: ساختار سازمان تجارت جهانی ۴۷
- ۱-۱-۳-۱: کنفرانس وزیران ۴۸
- ۲-۱-۳-۱: شورای عمومی ۴۹
- ۳-۱-۳-۱: دبیرخانه سازمان تجارت جهانی ۵۰
- ۲-۳-۱: رویه‌های تصمیم‌گیری در سازمان تجارت جهانی ۵۱
- ۱-۲-۳-۱: روش اجماع ۵۲
- ۲-۲-۳-۱: روش رأی‌گیری ۵۳

فصل دوم: توسعه قواعد حقوق بین‌الملل اقتصادی در دوره گات (تجارت بخش کلایی)

- ۱-۲: موافقت‌نامه گات - کشاورزی و پوشاک و منسوجات ۶۰
- ۱-۱-۲: موافقت‌نامه عمومی منطقه و تجارت (گات) ۶۰
- ۲-۱-۲: موافقت‌نامه کشاورزی ۶۲
- ۳-۱-۲: موافقت‌نامه منسوجات و پوشاک ۶۴
- ۱-۳-۱-۲: مقررات موافقت‌نامه منسوجات و پوشاک ۶۵
- ۲-۲: موافقت‌نامه‌های مربوط به اعمال اقدامات غیر تعرفه ای ۷۱
- ۱-۲-۲: موافقت‌نامه مربوط به اعمال اقدامات بهداشتی و بهداشت گیاهی ۷۱
- ۱-۱-۲-۲: عوامل مؤثر در تصویب موافقت‌نامه اقدامات بهداشتی ۷۱
- ۲-۱-۲-۲: مقررات مربوط به اقدامات بهداشتی در گات ۷۲
- ۳-۱-۲-۲: مقررات موافقت‌نامه اقدامات بهداشتی ۷۲
- ۲-۲-۲: موافقت‌نامه موانع فنی فرا راه تجارت ۷۸
- ۱-۲-۲-۲: مقررات ماهوی موافقت‌نامه ۸۰
- ۲-۲-۲-۲: ساختار و قلمرو موافقت‌نامه موانع فنی فرا راه تجارت ۸۲
- ۳-۲: موافقت‌نامه‌های مربوط به اقدامات مرزی ۸۵
- ۱-۳-۲: موافقت‌نامه ارزش‌گذاری گمرکی (موافقت‌نامه مربوط به اجرای ماده ۷ گات) ۸۵
- ۱-۱-۳-۲: مقررات گات در خصوص ارزیابی گمرکی ۸۵
- ۲-۱-۳-۲: مقررات موافقت‌نامه ارزیابی گمرکی در خصوص روش ارزش‌گذاری گمرکی ۸۸
- ۳-۱-۳-۲: مقررات اساسی موافقت‌نامه ارزش‌گذاری گمرکی ۹۲

- ۲-۳-۲: موافقت‌نامه بازرسی پیش از حمل ۹۶
- ۲-۳-۳-۱: تعهدات کشورهای استفاده‌کننده از اقدامات بازرسی پیش از حمل ۹۷
- ۲-۳-۳-۲: تعهدات اعضای صادرکننده ۱۰۰
- ۲-۳-۳: موافقت‌نامه رویه‌های صدور گواهی واردات ۱۰۰
- ۲-۳-۳-۱: مقررات موافقت‌نامه رویه‌های صدور گواهی واردات (مقررات کلی) ۱۰۱
- ۲-۳-۳-۲: گواهی صدور واردات اتوماتیک (خودکار- غیرارادی) ۱۰۴
- ۲-۳-۳-۳: گواهی صدور واردات غیراتوماتیک (غیرخودکار- ارادی) ۱۰۴
- ۲-۳-۴: موافقت‌نامه قواعد مبدأ ۱۰۵
- ۲-۳-۴-۱: تعریف و انواع قواعد مبدأ ۱۰۶
- ۲-۳-۴-۲: چارچوب و چگونگی تعیین قواعد مبدأ ۱۰۷
- ۲-۳-۴-۳: مقررات موافقت‌نامه قواعد مبدأ ۱۰۸
- ۲-۴: موافقت‌نامه‌های مربوط به رویه‌های تجاری غیرمنصفانه و حفاظت‌ها ۱۱۴
- ۲-۴-۱: موافقت‌نامه ضد تقلب شکلی (آنتی دامپینگ) ۱۱۴
- ۲-۴-۱-۱: تعریف و مندرجات اقدامات ضد دامپینگ ۱۱۵
- ۲-۴-۱-۲: مقررات ضد دامپینگ ۱۱۵
- ۲-۴-۱-۳: موافقت‌نامه ضد دامپینگ - دور اروگونه ۱۱۶
- ۲-۴-۲: موافقت‌نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی ۱۱۸
- ۲-۴-۲-۱: توسعه قواعد مربوط به یارانه‌ها در نظام تجارت ۱۱۹
- ۲-۴-۲-۲: موافقت‌نامه یارانه‌ها و عوارض جبرانی دور اروگونه ۱۲۱
- ۲-۴-۳: موافقت‌نامه حفاظت‌ها ۱۳۳
- ۲-۴-۳-۱: اقدامات حفاظتی و مقررات گات ۱۹۹۴ ۱۳۵
- ۲-۴-۳-۲: موافقت‌نامه حفاظت‌های دور اروگونه ۱۳۷

فصل سوم: توسعه موضوعی حقوق بین‌الملل اقتصادی در دوره تاسیس سازمان تجارت جهانی

- ۳-۱: توسعه قواعد تجارت بین‌المللی بخش خدمات ۱۵۱
- ۳-۱-۱: توسعه قواعد تجارت بین‌المللی بخش خدمات در مذاکرات دور اروگونه ۱۵۱
- ۳-۱-۱-۱: قلمرو اعمال مقررات موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات ۱۵۴
- ۳-۱-۱-۲: اصل عدم تبعیض ۱۵۶
- ۳-۱-۱-۳: دیگر مقررات بخش دوم موافقت‌نامه گاتس ۱۶۰

۱۶۸	۳-۱-۱-۴: تعهدات خاص
۱۷۴	۳-۱-۱-۵: آزادسازی تدریجی
۱۷۶	۳-۱-۱-۶: مقررات شکلی و نهادی
۱۸۰	۳-۱-۱-۷: کمک‌های فنی و رابطه با دیگر سازمان‌های بین‌المللی
۱۸۱	۳-۱-۱-۸: مقررات نهایی
۱۸۳	۳-۱-۲: توسعه قواعد حقوقی حوزه تجارت خدمات در مذاکرات دور دوحه
۱۸۴	۳-۱-۲-۱: توسعه قواعد تجارت بین‌المللی خدمات
۱۹۱-۳	۳: نقش موافقت‌نامه عمومی تجارت خدمات در توسعه تجارت بخش خدمات بهداشتی درمانی
۱۹۶	۳-۱-۳-۱: روش‌های عرضه خدمات بهداشتی درمانی
۲۰۱	۳-۱-۳-۱: تعاریف موافقت‌نامه گاتس و خدمات بهداشتی درمانی در مذاکرات دور دوحه
۲۰۵	۳-۱-۲-۴: توسعه تجارت خدمات بهداشتی درمانی از طریق روش چهارم عرضه خدمات
۲۱۵	۳-۲-۲: توسعه قواعد حقوق مالکیت فکری
۲۱۷	۳-۲-۱-۱: توسعه قواعد حقوق مالکیت فکری در مذاکرات دور اروگوئه
۲۱۸	۳-۱-۲-۱: حقوق مالکیت فکری در نظام گاتس
۲۱۹	۳-۱-۲-۲: تعریف مالکیت فکری و تعیین بنه‌های تجاری آن
۲۲۱	۳-۱-۲-۳: موافقت‌نامه مربوط به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری
۲۲۳	۳-۱-۲-۴: مقررات موافقت‌نامه مربوط به جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری
۲۲۷	۳-۱-۲-۵: ساختار موافقت‌نامه تریپس در مقایسه با گاتس
۲۴۱	۳-۲-۱-۶: اهداف خط‌مشی توسعه اجتماعی-اقتصادی در موافقت‌نامه تریپس
۲۴۶	۳-۱-۲-۷: شفاف‌سازی و نظارت عالی
۲۴۷	۳-۲-۲: تعارض الزامات حقوق بشری و مقررات موافقت‌نامه تریپس
۲۵۱	۳-۲-۲-۱: حق ثبت اختراع و حقوق ناشی از آن در موافقت‌نامه تریپس
۲۵۲-۳	۲-۲-۲: حق دسترسی به داروهای اساسی به عنوان یکی از استحقاقات حق حیات و حق بر سلامتی
۲۵۴	۳-۲-۲-۳: تمهیدات موافقت‌نامه تریپس در مورد استثنای محدود بر حق ثبت اختراع و مجوزهای اجباری
۲۵۷	

۲۶۲	۴-۲-۲-۳: اعلامیه اجلاس دوحه در خصوص موافقت‌نامه تریپس و سلامت عمومی
۲۶۵	۵-۲-۲-۳: توسعه قواعد مربوط به مجوزهای اجباری (ماده ۳۱ مکرر تریپس)
۲۶۸	۳-۳: توسعه قواعد حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی
۲۷۰	۱-۳-۳: منابع حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری
۲۷۱	۱-۱-۳-۳: معاهدات
۲۷۲	۲-۱-۳-۳: حقوق بین‌الملل عرفی
۲۷۳	۳-۱-۳-۳: اصول کلی حقوق
۲۷۵	۴-۳-۳: تصمیمات قضایی
۲۷۶	۲-۳-۳: اصول و قواعد حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری
۲۷۷	۱-۲-۳-۳: اصول حقوق بین‌الملل عرفی
۲۸۱	۲-۲-۳-۳: شرط ثابت
۲۸۳	۳-۲-۳-۳: شرط الزامی، تعزیری
۲۸۵	۳-۳-۳: موافقت‌نامه مربوط ضوابط تجاری سرمایه‌گذاری (Trims)
۲۸۸	۱-۳-۳-۳: اصل رفتار ملی و اصل محدودیت‌های کمی
۲۹۱	۲-۳-۳-۳: استثنائات
۲۹۱	۳-۳-۳-۳: اصل رفتار ویژه و متفاوت
۲۹۲	۴-۳-۳-۳: ابلاغ و ترتیبات انتقالی
۲۹۳	۵-۳-۳-۳: شفاف‌سازی
۲۹۴	۶-۳-۳-۳: دیگر مقررات موافقت‌نامه ضوابط تجارت سرمایه‌گذاری
۲۹۵	۴-۳-۳: تغییر در مدل موافقت‌نامه‌های دو جانبه سرمایه‌گذاری

فصل چهارم: توسعه قواعد حقوقی حل و فصل اختلافات در حقوق بین‌الملل اقتصاد

۳۰۱	۱-۴: نظام حقوقی سازمان تجارت جهانی
۳۰۲	۱-۱-۴: اوصاف خودبستگی نظام‌های حقوقی در حقوق بین‌الملل
۳۰۲	۱-۱-۱-۴: تعریف رژیم خودبسته
۳۰۳	۲-۱-۱-۴: انواع رژیم‌های خودبسته
۳۰۷	۲-۱-۴: نظام حقوقی سازمان تجارت جهانی به عنوان یک نظام خودبسته
۳۰۹	۱-۲-۱-۴: قواعد اولیه رژیم حقوقی سازمان تجارت جهانی
۳۰۹	۲-۲-۱-۴: قواعد ثانویه رژیم حقوقی سازمان تجارت جهانی

۳۱۰	۴-۲-۳: قواعد ثالث نظام حقوقی سازمان تجارت جهانی
۳۱۵	۴-۲: نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی
۳۱۶	۴-۲-۱: رکن حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی و گات سابق
۳۱۶	۴-۲-۱-۱: نظام حل و فصل اختلافات در گات سابق
۳۱۸	۴-۲-۲: نظام حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی
۳۳۰	۴-۲-۲: قوانین شکلی و ماهوی حاکم بر حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی
۳۳۱	۴-۲-۲-۱: قوانین شکلی حاکم بر رکن حل اختلاف
۳۳۲	۴-۲-۲-۲: قوانین ماهوی حاکم بر رکن حل اختلاف
۳۳۳	۴-۳: رفتارهای ویژه و متفاوت در تفاهم نامه حل و فصل اختلافات
۳۳۶	۴-۴-۱: حل و فصل اختلافات در سازمان تجارت جهانی و حقوق بین‌المللی عمومی
۳۳۷	۴-۲-۵: حقوق سازمان تجارت جهانی به عنوان بخشی از حقوق بین‌الملل عمومی
۳۴۰	۴-۲-۶: حورب و صلح و رکن حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی
۳۴۳	۴-۲-۷: تفاوت رکن حل و فصل اختلافات سازمان با دیگر مراجع حل و فصل اختلافات بین‌المللی
۳۴۴	۴-۲-۸: نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی و موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد
۳۴۷	۴-۲-۹: نقش سیاست در حل و فصل اختلافات بین اعضای سازمان تجارت جهانی
۳۴۸	۴-۲-۹-۱: سیاست و مرحله مشاء و درآیند حل و فصل اختلاف
۳۴۹	۴-۲-۹-۲: سیاست و انتخاب اعضای هیات‌های رسیدگی، رکن استیناف و دبیرخانه
۳۵۳	۴-۲-۹-۳: سیاست و مرحله اجرای احکام و تویه‌های رکن حل و فصل اختلافات
۳۵۶	نتیجه
۳۷۲	منابع

مقدمه:

حقوق بین‌الملل اقتصادی شاخه‌ای از حقوق بین‌الملل عمومی است که رفتار کشورها را در زمینه اقتصادی به نظم و قاعده در می‌آورد و به عبارتی این حقوق به آن دسته از قواعد حقوق بین‌الملل عمومی اطلاق می‌شود که مستقیماً به روابط اقتصادی میان تابعان حقوق بین‌الملل می‌پردازد و این حقوق، حقوقی گسترده، پیچیده، پویا و در حال تکامل است. موضوعاتی مثل تجارت بین‌المللی کالا، خدمات و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری، سرمایه‌گذاری بین‌المللی، ربط پولی و مالی بین‌المللی و حقوق رقابت حوزه‌های اصلی این حقوق هستند. سازمان تجارت جهانی یکی از سازمانهای مهم بین‌المللی است که در دهه آخر قرن بیستم پا به عرصه بین‌الملل گذاشته و به قولی بعد از سازمان ملل متحد مهمترین سازمان بین‌المللی است که بر پایه‌های موافقت نامه عمومی تعرفه و تجارت استوار شده است. با این وجود، سوال از - درگیر نقش این سازمان در توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی قابل تأمل است.

برای پاسخ به سوال فوق، تحقیق حاضر موافقت نامه‌های سازمان تجارت جهانی را در خصوص تجارت کالا، خدمات و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری به همراه تفاهم‌نامه حل و فصل اختلافات که مجموعاً حقوق سازمان را به عنوان یک نظام خودبسنده معرفی می‌کنند به عنوان ابزاری تحلیلی برای برقراری ارتباط و تبیین نقش این سازمان در توسعه حوزه‌های مهم حقوق بین‌الملل اقتصادی مورد بررسی و تحلیل قرار داده و برای اثبات این فرضیه که سازمان تجارت جهانی نقش بسیار مثبتی در توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی بازی می‌کند، این استدلال را به کار می‌گیرد که سازمان تجارت جهانی با وجود دارا بودن قواعد حقوقی خاص درمورد حقوق و تعهدات بین‌المللی، مسئولیت بین‌المللی و مکانیسم حل و فصل اختلافات، جدا از نظام حقوق بین‌الملل نبوده

و همانگونه که از رویه شبه قضای آن مشهود است، اصول و قواعد عام حقوق بین‌الملل از جمله قواعد عرفی تفسیر، در آن قابل اجرا است.

یکی از آثار مهم پدیده جهانی شدن، در نوردیدن مرزهای طبیعی کشورها و یکپارچگی بدون مرز مردم در حوزه‌های مختلف به ویژه حوزه اقتصادی است. تفکر نئولیبرالی و نهادهای برخاسته از آن مثل بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و سازمان تجارت جهانی در راستای تحقق جهانی شدن و نیل به منویات آن در حرکتند و به همین دلیل برخی از کشورها از جمله ایالات متحده، بعد از جنگ جهانی دوم در اندیشه تأسیس رژیمهای بین‌المللی در حوزه اقتصاد و تجارت بین‌المللی برآمده و برای نیل به این هدف با کشورهای دیگر از جمله کشورهای اروپا، کانادا، استرالیا و چند کشور آسیایی و آمریکای لاتین در اندیشه تأسیس سازمانی در زمینه ارتباط اقتصادی برآمدند که نهایتاً نتیجه این مذاکرات منجر به تأسیس نهادی در چارچوب موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات ۱۹۴۷) شد، و هر چند که این نهاد جدید تشکلی از دولت‌ها بر اساس یک موافقت‌نامه بود و ترکیبات و تاسیسات سازمانهای بین‌المللی را نداشت اما در طول حدود ۵۰ سال، قواعد حقوقی بیشماری را وارد نظام حقوق بین‌الملل اقتصادی کرده است.

با ادامه تلاش کشورهای عضو گات از یک سو و تقارن و هم‌زمانی سه واقعه و رخداد مهم بین‌المللی - فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، برپید شدن دیوار برلین و خاتمه جنگ سرد - از سوی دیگر، جهان شاهد همگرایی قدرت‌های بین‌المللی در بیشتر روابط بین‌المللی از جمله روابط اقتصادی بود و به عقیده آقای گریگوری سافروژیک، تکوین و طرح دوباره بحث سازمان تجارت بین‌المللی (جهانی) که در اندیشه اولیه موسسین گات بود را به منصفه ظهور رساند و هر چند چین و روسیه در تأسیس آن غایب بودند اما به تبع آن ملحق شدند. سازمان تجارت جهانی یکی از سازمانهای مهم بین‌الملل است که در دهه آخر قرن بیستم پا به عرصه بین‌المللی گذاشته، این سازمان با وجود جوان بودن بر پایه‌های گات ۱۹۴۷ مستقر شده که پنجاه سال نظام تجاری چند جانبه را اداره کرده است. با این وجود سازمان جدید نسبت به گات، دارای حقوقی کامل، جامع و خودبسته از نظر ماهوی، شکلی و حل و فصل اختلافات است. عضویت اکثر کشورهای جهان در این سازمان از یک سو و گسترش روز افزون تجارت بین‌المللی و افزایش دامنه تجارت بین اعضای سازمان از سوی دیگر، همچنین

افزایش اختلافات تجاری بین اعضا باعث توجه بیش از پیش محققین حقوق بین‌الملل اقتصادی به موضوع روشهای حل و فصل اختلافات و سازوکار حقوقی آن و چگونگی تأثیر این شاخه بر کل حقوق بین‌الملل شده است.

نظام حل و فصل اختلافات سازمان تجارت جهانی که بر مبنای روش مشورتی - قضایی در پی حل و فصل اختلافات بین اعضا است، بر تفاهم نامه ضوابط حاکم بر حل و فصل اختلافات تکیه دارد که خود بخشی از حقوق سازمان تجارت جهانی را تشکیل می‌دهد. اعضای سازمان تجارت جهانی از برخی جهات از جمله قدرت اقتصادی نامتجانس را نا برابر هستند و هر چند در اسناد سازمان بر برابری اعضا تأکید شده است اما در عمل این برابری را در ذهن است. به منظور رفع چالش عدم برابری اقتصادی کشورهای عضو، دست‌یابی سازمان به اهداف اصلی خویش، یعنی آزاد سازی بیشتر تجارت، کاهش موانع تجاری و جبران شمولی گسترده تر سازمان، تفاهم نامه حل و فصل اختلافات و موافقت نامه‌های سازمان همراه سند تاسیس سازمان (موافقت نامه مراکش) که مجموعاً حقوق سازمان را تشکیل می‌دهند، امتیازات ویژه‌ای را که به "رفتارهای ویژه و متفاوت" یا "رفتار ترجیحی و متفاوت" می‌شوند، برای کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته در نظر گرفته‌اند.

این امتیازات، فرصتهای بهتری را برای این دسته از کشورها فراهم آورده است بطوریکه که علاوه بر تمایل به عضویت در سازمان، مشارکت آنان را نیز در نظام حل و فصل اختلافات سازمان ترغیب نموده و موجبات عدم دل‌نگرانی آنان را تا حدودی در خصوص قدرت اقتصادی برتر کشورهای توسعه یافته فراهم ساخته است. از طرف دیگر، با تشکیل سازمان تجارت جهانی و گسترش ابعاد دیگر تجارت بین‌المللی یعنی تجارت خدمات، جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری، کشاورزی و سرمایه گذاری بین‌المللی به عنوان زیر بخش‌های اصلی حقوق بین‌الملل اقتصادی و در نتیجه افزایش دامنه حقوق ماهوی، نیاز به جایگزینی روشهای حل و فصل اختلافات با افزایش روز افزون اختلافات بین کشورهای عضو بیش از پیش احساس می‌شود و به عبارتی افزایش دامنه حقوق ماهوی سازمان تجارت جهانی موجبات توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی را فراهم ساخته است.

بنابراین، سازمان تجارت جهانی با اتکا به سه موافقت نامه اصلی، سه حوزه تجارت کالا، خدمات و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری را تحت شمول خود قرار داده و موافقت نامه گات از این قابلیت برخوردار است که ذیل آنها موافقت نامه‌های تجاری چند جنبه در خصوص موضوعات مربوط به تجارت کالایی منعقد شود و به عبارتی سازمان تجارت جهانی هم در حوزه سستی حقوق بین‌الملل اقتصادی و هم در حوزه‌های جدید قاعده سازی کرده است.

همچنین، حقوق سازمان تجارت جهانی بر پایه اصول محکمی استوار شده، اصولی نظیر، اصل عدم تبعیض، اصل شفافسازی، اصل رقابت منصفانه، اصل آزاد سازی تجارت و غیره. اصل عدم تبعیض به عنوان شاکله این اصول دارای دو مؤلفه مهم، یکی شرط یا تعهد رفتار ملی و دیگری شرط یا تعهد رفتار دولت کامله الوداد است که در حقوق سازمان تجارت جهانی بطور گسترده‌ای توسعه یافته اند.

این دو شرط رفتاری در تمام موافقت نامه‌های تحت شمول حقوق سازمان درج شده اند و هسته ی اصلی حقوق مابین سازمان را تشکیل می‌دهند و به تعبیری تعهد و شرط دولت کامله الوداد در نظام سازمان تجارت جهانی تدبیری است که در پرتو آن روند جهانی شدن حقوق بین‌الملل اقتصادی، تسهیل شده و از طرفی به تلاشی برای حفظ توازن اقتصادی میان اعضای سازمان منجر شده است.

اصولا، زمانی می‌توان گفت که یک نظام حقوقی در حال توسعه است که در آن پیشرفت مؤلفه‌های نظیر تکوین، توسعه و تدوین را به عهده مشاهده کرد. برای درک بهتر این موضوع به عنوان مستندی دال بر پیشرفت نظام حقوقی باید علاوه بر توسعه حوزه فعالیت آن نظام، حقوق ماهوی و شکلی آن نیز توسعه پیدا کند.

یکی از بخشهای خیلی مهم در هر نظام حقوقی بحث حل و فصل اختلافات در آن نظام حقوقی است. این بخش از حقوق سازمان تجارت جهانی در طول دوران گات کم کم توسعه پیدا کرد و در زمانی حدود بیست سال پس از تشکیل سازمان در سال ۱۹۹۵، به حدی از بلوغ و توسعه رسیده است که آن را در چارچوب حقوق بین‌الملل به عنوان یک نظام خود بسنده منحصر به فرد معرفی می‌کند.

بنابراین تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش اصلی است که حقوق سازمان تجارت جهانی چگونه توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی را به دنبال داشته و نظام حل و فصل

اختلافات این سازمان به عنوان نظامی کامل و جامع به همراه حقوق ماهوی و شکلی سازمان دارای چگونه اوصافی است که آن را در شمار نظام‌های خود بسنده قرار می‌دهد. همانگونه که ذکر شد حقوق بین‌الملل اقتصادی شاخه‌ای از حقوق بین‌الملل عمومی است که رفتار کشورها را در زمینه‌های اقتصادی به نظم و قاعده در می‌آورد. نمودار رشد حقوق بین‌الملل اقتصادی از نظر توسعه و تدوین در قرن گذشته دارای دو پیک معنا دار است، یکی در سالهای بعد از جنگ جهانی دوم و دیگری در ده آخر قرن بیستم، در هر دو بازه زمانی که این حقوق پیشرفت و توسعه چشمگیری داشته، نقش سازمان تجارت جهانی در این توسعه بی‌بدیل است.

همچنین قابل ذکر است که حقوق بین‌الملل اقتصادی زیر بخشهای مهمی از جمله حقوق رقابت و حقوق روابط مالی و مالی بین بین‌المللی دارد که در حیطه فعالیت بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول قرار گرفته‌اند و سازمان تجارت جهانی از ورود به این زیر بخشها اجتناب کرده و قطعاً نقشی در توسعه فواید حقوقی این زیر بخشها نیز نداشته است.

همانگونه که میدانیم حقوق بین‌الملل در گذشته محصول توافق بین دولتها بوده است، اما در چند ده اخیر دو دسته از تابعین حقوق بین‌الملل یعنی افراد و سازمانهای بین‌المللی تاثیر گسترده‌ای بر گسترش، توسعه و تدوین حقوق بین‌الملل داشته‌اند. در تحقیق حاضر بررسی تاثیر حقوق سازمان تجارت جهانی بر توسعه و تدوین حقوق بین‌الملل اقتصادی مد نظر است و همانگونه که خواهیم دید این تاثیر مثبت است پس می‌توان گفت که تک تک اعضای سازمان تجارت جهانی می‌توانند هر کدام به نوعی بر توسعه و تدوین حقوق بین‌الملل اقتصادی تاثیر گذار باشند و تا زمانی که کشورمان نتواند به عضویت دائم در این سازمان درآید نمی‌تواند به اهداف اقتصادی خود دست پیدا کند و از ظرفیتهای تاثیر گذاری دیگران بر شاخه‌ای از حقوق بین‌الملل خواهیم بود که در مورد ما هم در حال حاضر و در آینده به اجرا در خواهد آمد.

با توجه به اینکه اکثر پژوهشهای که بویژه در حوزه حقوق داخلی انجام شده عمدتاً به بررسی جنبه‌های گوناگون حقوق سازمان تجارت جهانی پرداخته و تاکنون در مورد نقش سازمان تجارت جهانی در توسعه و تدوین حقوق بین‌الملل اقتصادی پژوهش قابل ملاحظه کلی صورت نگرفته است، این پژوهش می‌تواند دستاوردهای نو و مفیدی را بدنبال داشته باشد.

به هر حال نویسنده به این امر واقف است که هر تحقیق جدیدی خالی از اشکال نیست و ایرادات و پیشنهادات اساتید محترم و دانشجویان عزیز را به دیده منت در جهت رفع کاستی‌های تحقیق حاضر به کار خواهد گرفت.

مطالب تحقیق حاضر در چهار فصل ارائه شده در فصل اول با عنوان کلیات و مفاهیم، حقوق و ساختار سازمان تجارت جهانی مورد بررسی قرار گرفته که بخش اول آن به چگونگی شکل‌گیری سازمان تجارت جهانی اختصاص یافته، بخش دوم، اهداف و اصول سازمان تجارت جهانی را تبیین نموده، بخش سوم ساختار سازمان تجارت جهانی را مورد مذاکره قرار داده، در بخش چهارم رویه‌های تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی و شرایط عضویت در سازمان تجارت جهانی تشریح شده و در بخش پنجم اوصاف خود بسندگی سازمان تجارت جهانی، تشریح شده است.

فصل دوم تحقیق به چگونگی و نقش سازمان تجارت جهانی در توسعه حقوق بین‌الملل اقتصادی در دوره گات برداشته است. برای تبیین این موضوع ابتدا در فصل دوم موافقت‌نامه‌های کالای ساز از تجارت جهانی که هر یک از آنها ریشه در مواد خاصی از موافقت‌نامه عمومی تعارف و تجارت دارند مورد تحلیل قرار گرفته‌اند و همچنین این نکته مورد توجه قرار گرفته که چگونه یک مقرره خاص در گات به یک موافقت‌نامه تجاری چند جانبه تبدیل شده است. در این فصل نقش سازمان تجارت جهانی در توسعه اصول تجارت و حقوق بین‌الملل اختصاصی نیز مورد بررسی قرار گرفته که این اصول به عنوان اصول زیربنایی سازمان در مقدمه موافقت‌نامه سازمان تجارت جهانی چگونه راهنمایی سازمان برای رسیدن به اهدافش قرار گرفته است. در فصل سوم ابتدا زمینه‌های جدید تجارت بین‌المللی در دو بخش که یکی به تجارت خدمات و دیگری به حقوق مالکیت فکری اختصاص یافته، مورد بررسی قرار گرفته و در انتها در بخشی جداگانه حقوق سرمایه‌گذاری بین‌المللی مورد مذاکره و تحلیل قرار گرفته است. در فصل چهارم و قبل از ارائه نتیجه تحقیق حاضر موضوع توسعه قواعد حقوقی حل و فصل اختلافات در حقوق بین‌الملل اقتصادی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

علیرضا شیرمحمدی زمستان ۱۳۹۶ کرمانشاه